

Helsingør

Som i det store flertal af de provinsarrester, jeg skildrer i det følgende, var den tidligste arrest aflukker i rådhuset selv, ofte frygtelige fangehuller i kældrene. Helsingørs rådhus lå i byens centrum, hvor Esrom- og Søborgvejene fra nord mødte Strandvejen og Gurrevejen fra syd. Det er omstridt, om det igennem flere hundrede år bestående rådhus er bygget efter en brand i 1561-62 (således Pedersen) eller hidrører fra Middelalderen (således Ring), men under alle omstændigheder har det rummet mange fanger, indtil det stadig stående prægtige rådhus byggedes i 1850'erne. Fangerne i rådhuset afsonede ikke straf – modsat de til fæstningsarbejde dømte »slaver« på Kronborg (jeg har i en anden bog fortalt en af de mest kendte slavers historie) – men opbevaredes indtil dommen, der kunne falde ud til dødsstraf, strafarbejde på Bremerholm, senere Stokhuset, forvisning eller legemsstraf. Var arresten overfyldt, kunne fangen blive anbragt i byfogdens hus – også dette kendes i mange byer – og også den militære slutter i Helsingør havde et stokhus ved sin bolig. Fangerne indsluttedes ofte i stokke eller blokke, en særlig sikring af fangernes ben, men Helsingørs fængselshistorie rummer – som mange andre – undvigelseshistorier, de gamle arrester var alt andet end sikre. I 1591 gravede en fange sig ud under de nederste store sten i fængslets grundvold. Pedersen fortæller også, at en fange slap ud ved at drikke arrestforvaren så fuld, at denne døde! Når bortses fra dødsfaldet, var dårlige og efterladende arrestforvarere ikke sjældne.

De berømteste fanger i Helsingør var dog ikke byens egne fanger, men de danske, som var fængslede i Kronborgs kasematter af svenskerne efter det fejlslagne forsøg på generobring af slottet. Bygmester Oluf van Steenwinkel blev torteret og henrettet i 1659, medens præsten Henrik Gerner pintes i hårdt fangenskab i mange måneder. Hans lænker kan stadig ses ophængt i Birkerød kirke.

»Byens Raadhus er ikke alene forfalden og i meget slet Tilstand, men endog langtfra stort nok til det Brug, Byen kunde gjøre af den. Arrestkamrene,

*Et kig gennem »judasøjet« ind i en tidligere detentionscelle.
I de ældre arresthuse var der også detentionslokaler,
men denne opgave varetages nu af politiet.*

Til venstre den gamle arrest, der blev inddraget i Rådhuset ved lukningen i 1992.

eller Hullerne, mangle ikke alene det som Sikkerhed kræver, men også det, som Menneskekjærlighed fordrer.« Således en beskrivelse af Helsingørs rådhus i 1793, samme år som den første generelle forordning med regler om arresternes indretning. Det varede 62 år, inden forholdene i 1855 var bragt i orden, men så blev det også godt.

Den udførligste beskrivelse af arresterne i Helsingørs gamle rådhus er en tegning fra 1839, utvivlsomt udarbejdet i forbindelse med den i Roskilde stænderforsamling året forinden besluttede generelle undersøgelse af alle Danmarks arrestanter, i øvrigt efter forslag fra Helsingørs borgmester. Der fandtes otte arreste i rådhusets stueetage, heraf to i porten, et for denne tid ret højt antal, men Helsingør

var jo en af rigets største provinsbyer. En egentlig fan gekælder, omtalt i en beskrivelse fra 1736, synes for svundet. Ud over de otte arreste var der en borgerar rest eller »ærlig arrest« på første sal. En ovn på gan gen har nok mest været til glæde for arrestforvareren, de to portarrester har i hvert fald ikke nydt godt af den. Der synes ikke at have været tilsyn på rådhuset om natten, d.v.s. at forbrydere sad i mangelfulde arrest ved siden af det ej heller sikre lokale, hvor byens kasser og sparekassens beholdning opbevaredes. Led os ikke i fristelse. Under overvejelserne om et forslag fra byfogden om forbedring af arresterne undveg i 1845 en fange gennem en gang mellem borgerarresten og rådstuebetjentens bopæl, men derpå reageredes kun ved at sætte lås i døren til gangen, altså lap-

peri på det bestående. Det var heller ikke for heldigt, at nye arrestanter måtte føres gennem arrestforvarens lejlighed. I 1842 var i øvrigt en tyv brudt ind på rådhuset og havde stjållet 150 rdl. fra skifterettens kasse, hvis træbund han opbrød. Først 1847 tog byen sig sammen til at købe en kasse med hele tre låse, hvis nøgler opbevaredes en for en af tre høje embedsmænd.

Byfoged *Jacob Baden Olrik*, af den fine gamle Helsingørfamilie, foreslog 1847 udvidelse til 16 enkelte og 4 større arrestere, og da han efter sin udnævnelse til borgmester i 1849 efterfulgtes som byfoged af den energiske *Vilhelm Crone*, bedst kendt fra sin senere virksomhed som politidirektør i København, pressede også denne stærkt på. Som den første foreslog

Crone en separat bygning som fængsel og retssal, omend sammenbygget med rådhuset, som herefter ville kunne bruges helt til byens øvrige opgaver. Hans forslag vedtoges.

Den antagne unge arkitekt *Johannes Henrik Bernhard Seidelin* (1820-63) havde under sine studier udarbejdet tegninger til et »Raad- og Tinghuus for en Kjøbstad paa 3500 à 4000 Indbyggere med tilhørende Varetægtsfængsler for Byen og det tilgrænsende Herred«. Da fængselsreformer drøftedes i tiden, var det naturligt for unge arkitekter at interessere sig for disse bygninger, jeg tror såmænd ikke, at han allerede da har tænkt på Helsingør. Han fremkom med udmærkede planer, bl.a. om en arrestbygning på 3 etager, 4 enkeltceller hver på 20 kvadratalen – i de

Det smukt restaurerede indre rummede også detentionsceller, der var stærkt benyttede på grund af »spritbådene« til og fra Sverige. Ofte var der flere detentionsanbragte i samme rum.

gamle arrestører var 3-5 arrestanter klumpet sammen på samme areal – og en tremandscelle pr. etage, 21 pladser i alt, et »Watercloset« pr. etage, adgang til retslokalet fra anden etages galleri, indbyrdes afsondring mellem arrestørerne, et sindrigt opvarmningssystem, der sikrede opvarmning, endog konstant opvarmning, en sjælden luksus i denne tid, af alle celler i form af varmt vand, der ledtes gennem jernrør til de forskellige lokaler. Arrestforvareren skulle lade tilberede mad til over 30 personer pr. dag, incl. personale og hans egen husstand. Der var dog også tænkt på skønheden, således viser tegningerne en meget smuk murdekoration. Stilen er et tidligt eksempel på historicisme, der afløste den tidlige klassicisme, rundbuestil og trappegavle dominerer. Efter færdiggørelsen fremtrådte arrestbygningen som en smal halbygning i mørkerøde mursten, harmonerende med rådhuset. Ring betegner den med rette som et markant bygningsværk med smuk overensstemmelse mellem det indre og det ydre.

Da rådhuset naturligvis fortsat skulle ligge i byens absolute centrum, var det ikke muligt at skaffe mere plads til fængselsgården end 500 kvadratalen. Den inddeltes i tre ved plankeværker indbyrdes adskilte tre små gårde, der kunne holdes under samtidig observation fra ét sted.

Som det så ofte går, de første overslag over udgifterne var alt for optimistiske; Seidelin anslog en samlet sum på 29.500 rdl., omrent ligeligt fordelt på det nye ting- og arresthus og ombygningen af rådhuset, men det endte med at koste omrent 70.000 rdl., så havde man også undervejs besluttet at nedrive hele det gamle rådhus og bygge et nyt. Samarbejdet mellem arkitekt og byggeudvalg var ikke for godt, men da rådhuset først stod der, var der almindelig glæde. Illustreret Tidende sluttede en stærkt rosende artikel: »Helsingørs Raadhuis staar som et herligt Minde om, at Borgerne i de gode Dage ikke karrigt vendte Skillingen, da det gjaldt om at frembringe et Værk, som kunde blive en sand Prydelse for deres By.«

Publikum mødes af et moderne og venligt kontormiljø.

HELSINGØR

Det ny arresthus ligger i forbindelse med Politigården. Med sine 69 pladser aflaster det i et vist omfang Københavns Fængsler.

Gårdtursarealets mange gårde afspejler, at huset rummer både isolerede efter rettens bestemmelse, enrumsanbragte efter arresthusets bestemmelse, varetægtsfængslede i fællesskab og afsonere i fællesskab.
Alle har en times gårdtur, men i perioden 1. maj-1. september har de indsatte i Helsingør fællesskab i 2 timer lørdage, søndage og helligdage.

Særlig rosværdigt bliver det ved tanken om, at byen ofrede den store sum samtidig med, at byen led betydelige indtægtstab ved Sundboldens ophævelse i 1857.

Helsingør havde med et slag erhvervet en moderne og fuldtud tilstrækkelig arrest, men efterhånden blev kapaciteten, der efter uundgåelige inddragelser af flere rum til besøgsrum, samtaleværelser m.v. i 1988 var faldet til 16, hvoraf 9 i enkeltceller samt en tremandscelle og en firemanscelle, for lille. Et avisinterview fra 1984 viser tydeligt, at de snævre pladsforhold har været stressende. Med rette kunne påpe-

ges, at arresten, der var bygget til en by på nogle få tusinde indbyggere – birkerne betjentes jo af de senere nedlagte arrest i Fredensborg og Hørsholm – nu var den eneste i en politikreds med 130.000 indbyggere, hvortil kom tilstrømningen fra Skåne.

Efter mange forberedelser byggedes endelig i 1992 et par kilometer uden for den gamle by en ny politigård med arresthus, som vi vil se det andetsteds, f.eks. i Køge, selvstændige huse, men naboer med indbyrdes indendørs forbindelse. Hvor man før tilstræbte, at arrestanter kunne føres direkte til retssalen, prioritere-

des nu forbindelsen til politiet som det mest praktiske, med rette. Det samlede byggeri kostede ca. 105 mill. kr. Tegningerne leveredes af Arkitektgruppen i Aarhus (nu Arkitema). Det nye arresthus, der blev på 3.300 m², fik en så stor kapacitet som 69, hvilket gav mulighed for bistand til især København. Efter et nydeligt vindfang, der ekstraordinært var forsynet med grønne planter, bestemt ikke fængselsagtigt, omfattede stueetagen personalefaciliteter, besøgsafsnit, undervisningslokaler og hele fem værksteder tillige med kontorer og køkken, medens de tre øvrige etager rummede fem normale afdelinger à 12 indsatte og en isolationsafdeling til 9 indsatte samt to observationsceller og rum til læge og sygeplejerske. Hver afdeling fik en fælles opholdsstue med fjernsyn, billard, spiseplads og sædvanlige hvilemøbler samt en ganske køn udsigt. Cellerne fik eget toilet, men ikke brusebad. Der var moderne skjult rørføring over alt. En god praktisk enkelthed var, at samtlige nedsænkede lofter var metallofter med specialskruer, der ikke kunne skrues ud

*De indsattes effekter visiteres ved ankomst
– også ved hjælp af bagagescannere, som de kendes i lufthavne.*

Afdelingerne for indsatte i fællesskab har opholdsrum knyttet til hver afdeling.

*Alle arresthuse har tilknyttet en arresthuspræst, der er en lokal sognepræst.
Præsterne kan tale med de indsatte på fællesarealer, i den indsattes celle eller i et samtalerum.*

med almindeligt værktøj, d.v.s. at de indsatte ikke kunne benytte hulrummene til opbevaring af kontrabande. Man skal også tænke på alt. Blot var de ansatte lidt utilfredse med, at nogle af cellerne lå næsten lige ud til det store gårdturareal, hvilket gav mulighed for uønsket kontakt gennem de klare panserglasvinduer.

En embedsmand, der ikke fik eget kontor, men gik rundt, var præsten. Da jeg sammen med fotografen besøgte arresten, mødte vi flere gange præsten på hans runde. Han var ansat med 25 % tjenestetid beregnet til arresten, men oplyste, at behovet talte for en endnu højere kvotering.

Kapaciteten på 69 gør i øvrigt arresten til den største provinsarrest side om side med Odense. Udnyttelsesprocenten i 2009 var så høj som 97,2, så nybygget udnyttes til gavns.

Den gamle arrest ved rådhuset lukkede naturligvis, og disse lokaler anvendtes herefter til opmagasinering. Morsomt nok benyttedes arresten på ny i 1999 til overnatning for forbrydere, om end på en ikke af øvrigheden tilsigtet måde, nemlig da fem mand brød ind og anvendte cellerne til overnatning og opbevaring af tyvekoster, indtil de afsløredes. Længtes de så meget »hjem«?